

Şener Aktürk, *Modern Dünyanın Kökenleri: Batı Avrupa'da Müslümanların ve Yahudilerin Yok Edilmesi*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2025, 149 s.

Osman KEPENEK^{ID}

Şener Aktürk, sosyal bilimler alanında etnisite, milliyetçilik, kimlik politikaları ve karşılaştırmalı siyaset gibi önemli konularda yayımlar yapan üretken ve etkili bir akademisyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktürk'ün, hem Türkiye'de hem de uluslararası çevrelerde geniş yankı uyandıran çalışmaları, çoğu zaman yerleşik teorik kabulleri temelinden sarsmış ve ilgili konularda güçlü kavramsal çerçeveler ortaya koymuştur. Aktürk'ün yeni çalışması olan *Modern Dünyanın Kökenleri: Batı Avrupa'da Müslümanların ve Yahudilerin Yok Edilmesi* isimli kitabı da yazarın entelektüel birikiminin ve bugüne kadarki eserlerinde ortaya koyduğu üslubunun devamı niteliğindedir. Yazar, eserinde belli başlı kabulleri tekrar etmek yerine yine yeni bir tez ortaya koymuş ve modern dünya tarihine dair kapsamlı, derin ve teorik bir eser ortaya çıkarmıştır. Söz konusu kitap, modern Avrupa'nın doğuşunun ardındaki itici güçlerin gerçekte ne olduğunu yeniden düşünmek isteyenler için hali hazırda eşi olamayan bir referans eser durumundadır.

Aktürk'ün bu eserindeki temel tezi, modern Avrupa devletlerinin yükselişinin her şeyden önce köklü ve acımasız bir toplumsal mühendislik sürecine dayandığıdır. Bu toplumsal mühendislik Avrupa'da Hristiyan olmayan herkesin Avrupa'dan tasfiyesi anlamına gelmektedir. Bu sebeple, Müslümanların ve Yahudilerin sistematik biçimde dönüştürülmeye çalışılması, bu seçeneğin gerçekleşmediği durumlarda sürülmesi ya da yok edilmesi söz konusu toplumsal mühendislik çalışmalarının vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmiştir. Aktürk, dile getirdiği bu iddianın Avrupa devletlerinin yükselişi konusu gündeme geldiğinde sıkça tekrar edilen ekonomik gelişme, reform hareketleri, coğrafi keşifler veya aydınlanma gibi anlatılardan çok daha önce ve daha köklü bir süreç olduğunun altını çizmektedir. Yazara göre söz konusu süreç sadece Avrupa'nın

* Doktora öğrencisi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Sakarya Üniversitesi, osmankepenek26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6298-9390

How to cite this article/Atf için: Kepenek, O. (2026). *Modern Dünyanın Kökenleri: Batı Avrupa'da Müslümanların ve Yahudilerin Yok Edilmesi* [Kitap incelemesi]. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 14(1), 251-254. DOI: 10.14782/marmarasbd.1838567

tarihsel hafızasında karanlık bir parça değil, aynı zamanda modern devletin ortaya çıkışını sağlayan en önemli koşullardan biri olarak da değerlendirilir. Bu iddiasından hareketle Aktürk, modern Avrupa uygarlığının temellerine ilişkin bu güne kadar dile getirilen hâkim paradigmayı ve literatürde sıkça tekrar edilen genel kabulleri kökten sorgular ve hatta reddeder. Bu hususta yazarın dikkat çektiği nokta Avrupa'nın kendi tarihini anlatırken sıkça vurguladığı “insan hakları”, “hoşgörü”, “liberalizm” ve “ilerleme” gibi ifadeler ile Avrupâda yaşayan Müslümanların ve Yahudilerin yok edilmesinin üstü kapatılmak istenmiştir.

Yazar, kitabının giriş bölümünde, Batı Avrupâda Orta Çağ boyunca mevcut olan dinî çeşitliliğin kapsamını ayrıntılı biçimde okuyucu ile paylaşmakta ve bugün çoğunlukla Hristiyanlıkla özdeşleştirilen Avrupa coğrafyasının yüzyıllar boyunca Müslüman ve Yahudi nüfus açısından zengin bir çeşitliliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Müslümanlar özellikle İber Yarımadası'nın büyük bölümünde güçlü bir ekonomik, kültürel ve bilimsel varlık sergilerken; Yahudiler de İngiltere'den Fransa'ya, Almanya'dan Portekiz'e kadar Avrupa'nın farklı noktalarında hem ticarî hem entelektüel hayatın önemli bir parçası olmuşlardır. Aktürk, Müslümanların ve Yahudilerin Avrupa toplumundaki işlevlerini anlatırken, aynı zamanda modern ulus-devletin ortaya çıkmasının bu topluluklar için bir dönüm noktası, hatta bir kırılma olduğunu da kitaptaki tezlerinin içine eklemektedir. Aktürk'e göre dinî çeşitliliğin hızla ortadan kaldırılması, modernleşmenin bir sonucu değil, modern devletin bizzat kurucu bir eylemidir.

Eserin en önemli teorik bölümlerinden biri olan “Etnik Temizlik, Soykırım ve Milliyetçiliğin Kökenleri” başlığı altında Aktürk, etnik temizlik süreçlerini modern devlet teorisinin merkezine koymuştur. Avrupa devletlerinin oluşumunda şiddet ve dışlama mekanizmalarının ne kadar belirleyici olduğunu göstermek için karşılaştırmalı bir tarihsel analiz sunar. Bu bölümde yazar, klasik milliyetçilik kuramlarında çoğunlukla yer almayan bir noktaya işaret eder: Ulusun homojenleştirilmesi, modern devletin işleyişi için çoğu zaman zorunlu görülmüştür. Bu zorunluluğun pratik karşılığı ise farklı inançlara veya etnik kökenlere sahip toplulukların önce marjinalleştirilmesi, sonra dönüştürülmesi ve sonunda ortadan kaldırılmasıdır. Aktürk'ün bu yaklaşımı, etnik temizlik ve soykırım çalışmalarını milliyetçilik literatürüyle bir arada ele alan özgün bir teorik analiz niteliği taşımaktadır.

Bu teorik çerçevenin ardından gelen “Etnik ve Dini Azınlıklar Neden Yok Ediliyor?” başlığı altında tasfiye süreçlerinin ardındaki çok boyutlu düşünsel motivasyonları analiz eder. Aktürk'e göre Müslümanların ve Yahudilerin ortadan kaldırılmasının nedenleri yalnızca dinî dogmalara veya toplumsal önyargılara dayanmakla kalmıyor, aksine ekonomik rekabet, siyasi merkezileşme ihtiyacı, güvenlik kaygıları ve vergi düzenlemeleri gibi devlet inşasının temel parametreleriyle de doğrudan ilişkilendiriliyordu. Müslümanların sahip olduğu ekonomik ve teknolojik birikim, fethedilen bölgelerde egemen sınıfların gözünde potansiyel bir tehdit oluşturuyor; Yahudilerin mali işlerdeki etkinliği ve buna bağlı olarak sermayeyi ellerinde tutması Avrupâda yeni bir gerilim yaratıyordu. Homojen bir nüfus yaratma isteği ise devlet kapasitesinin artırılması açısından çok büyük öneme sahipti. Bu nedenle tasfiyeler, aslında irrasyonel şiddet davranışları değil; devletin

çıkarları doğrultusunda yürüttüğü kendi içinde tutarlı ve son derece rasyonelleştirilmiş bir politika halinde kabul ediliyordu.

Aktürk'ün kitabında dile getirdiği çarpıcı tarihsel analizlerinden birisi de “Müslümanların Yok Edilmesi” üzerine yazdığı bölümde karşımıza çıkmaktadır. Endülüs İslam medeniyetinin yüzyıllar boyunca Avrupa'nın bilimsel ve kültürel merkezlerinden biri olarak varlık gösterdiğinin altını çizen yazar, 1492 Granada teslimiyle başlayan süreci modern devletleşmenin kritik bir dönüm noktası olarak ifade etmiştir. Granada'nın düşüşü, sadece coğrafi bir kaybın değil; aynı zamanda Avrupa'nın dinî ve siyasal yapısının yeniden tanımlanmasının başlangıcıdır. Zorla Hristiyanlaştırma kampanyaları, Müslümanların dil ve kültürel pratiklerini hedef alan yasaklar, kitleler halinde yapılan sürgünler ve ekonomik mülksüzleştirme politikaları aşamalar hâlinde uygulanmaya konulmuş ve bu sayede bir medeniyetin tüm izleri sistemli biçimde silinmiştir. Aktürk, bu tasfiye sürecinin yalnızca yerel bir tarihsel dönüşüm olarak görülmesini eksik bir tarihi okuma olarak değerlendirmiştir. Yazara göre bu durum aynı zamanda modern Avrupa devlet yapısının temel taşlarından biri olarak görülmelidir.

Eserin bir diğer önemli bölümü, “Yahudilerin Yok Edilmesi” ile ilgilidir. Bu bölümde Aktürk, Musevi cemaatinin Avrupadaki uzun tarihsel varlığını ve bu varlığın sistematik biçimde nasıl ortadan kaldırıldığını karşılaştırmalı bir perspektifle okuyucuya sunmaktadır. İngiltere'de 1290'daki sürgün, Fransa'da birbiri ardınca gelen dışlama ve mülksüzleştirme politikaları, Orta Avrupadaki pogromlar ve en sonunda İber Yarımadası'ndaki zorla dönüştürme dayatmaları, modern Avrupa kimliğinin kuruluşunda belirleyici rol oynayan bazı kritik uygulamalardır. Aktürk, burada literatürde daha önce yer almayan önemli bir noktaya dikkatleri çekerek, Yahudi tasfiyesini yalnızca Nazi Almanyası'nın bir sapması olarak değil, Avrupa devletleşmesinin yapısal bir unsuru olarak dile getirir. Bu yaklaşım, Avrupa tarih yazımında uzun yıllar hâkim olan hoşgörü, insan hakları ve ilerleme gibi söylemlerin aslında içlerinin boş olabileceğini ve Avrupa'yı zihin dünyalarında bu şekilde kodlayanların yeniden derin bir bakış açısıyla kıtaya bakmalarının zamanının geldiğini ortaya koyar.

Bu tarihsel ve teorik analizlerin ardından gelen modern devlet tartışması, eserin en güçlü bölümlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Aktürk, Avrupa devletlerinin yükselişini yalnızca teknolojik ilerlemeyle, savaş kapasitesinin artışıyla ya da ekonomik büyümeyle açıklamanın eksik olduğunu bu başlıkta da dile getirir. Aktürk'e göre modern devletin güçlenmesinde nüfus mühendisliği, yani dinî ve etnik homojenleştirme süreçleri çok büyük rol oynamıştır. Homojen bir nüfus devlet elitlerine çeşitli avantajlar sunmaktadır. Homojen nüfus sayesinde iç güvenlik tehdidi azalmakta ve vergi tahsilatı kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu nedenle Müslümanların ve Yahudilerin yok edilmesi, modern devletin kapasitesinin artmasına doğrudan katkıda bulunmuştur. Yazara göre Avrupa devletlerinin birbirini takip eden yüzyıllarda bu kadar hızla kurumsallaşabilmesinin ardında büyük ölçüde bu demografik tasfiye bulunmaktadır.

Kitabın en dikkat çekici bölümlerinden birisi de “ekler” bölümüdür. Bu bölümde okuyucuya geniş kapsamlı demografik bir veri seti sunulmuştur. Aktürk, farklı tarihsel kaynakları

karşılaştırarak Batı Avrupa'da Müslüman ve Yahudi nüfusuna dair pek çok tabloya yer vermiştir. Bu tablolar, tarih yazımında çoğu zaman dağınık hâlde bulunan nüfus verilerini sistematik bir bütün hâline getirerek literatürde önemli bir boşluğu doldurmaya adaydır. Kaynaklar arasında görülen farklılıkların nedenlerini açıklayan yazar, tarihsel demografinin yöntemsel sorunlarına da dikkat çekmektedir.

Genel olarak bu kitap, modern Avrupa tarihinin ve modern siyaset teorisinin merkezine yerleştirilen birçok kabule meydan okuyan kapsamlı bir çalışma olarak tanımlanabilir. Aktürk'ün yaklaşımı, Avrupa'nın modernleşme hikâyesini rasyonaliteye, hoşgörüyeye veya kapsayıcılığa bağlayan geleneksel anlatıların ardındaki yapısal şiddete dikkat çekmesi ile yayımlandıktan kısa bir süre sonra bütün gözleri üzerine çevirmiş bir çalışmadır. Yazar, çalışmasında, Müslümanların ve Yahudilerin Avrupa'dan sürülmesini ya da yok edilmesini modern Avrupa devletlerinin kuruluşu ve güçlenmesi ile doğrudan ilişkilendirmiştir. Bu nedenle eser, yalnızca tarihçilerin değil, siyaset bilimcilerin, sosyologların ve modern devlet kuramıyla ilgilenen araştırmacıların dikkate alması gereken bir akademik kaynak niteliği taşımaktadır.

Aktürk'ün önceki çalışmaları düşünüldüğünde, bu kitabın hem teorik hem metodolojik açıdan yazarın entelektüel çizgisinin devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Eser, disiplinler arası bir niteliğe sahip olması, geniş tarihsel kaynak taraması, güçlü analitik çerçevesi ve modern dünyaya dair yerleşik kabulleri sorgulayan yaklaşımıyla uzun yıllar boyunca tartışılacak bir metin olma özelliğine sahiptir. Modern Avrupa'nın siyasal kimliğini anlamak için yalnızca reformları, düşünsel dönüşümleri veya ekonomik gelişmeleri değil; aynı zamanda demografik mühendisliği ve sistematik dışlama süreçlerini analiz etmek gerektiğini gösterir. Bu yönleriyle bu çalışma sosyal bilim literatürüne yapılmış önemli bir katkı olarak literatürdeki yerini almıştır.